

СЪДЕБНА ЛИНГВИСТИКА: ПРЕСЕЧНА

Проф. д.ф.н. Дияна ЯНКОВА

Съдебната лингвистика (или юридическата лингвистика) е интердисциплинарна област, която прилага методите и знанията на езикознанието към правни текстове, съдебни процеси и езикови доказателства. Тя включва анализ на писмен и устен език с цел подпомагане на разследвания, съдебни процеси, авторство на текстове, разбиране на правни документи, както и езикови аспекти на свидетелски показания, полицейски разпити и заплахи. Съдебната лингвистика е сравнително млада, но динамично развиваща се научна област, която се намира на границата между езикознанието и правото. Изследва как езикът функционира в правния контекст и как езиковите структури могат да бъдат използвани за разрешаване на конкретни съдебни, криминални или административни казуси. В свят, в който комуникацията – писмена и устна – заема централно място в почти всички обществени сфери, нуждата от езикови експерти в правната система става все по-осезаема. В условията на съвременния свят, където думите често могат да решават съдби, анализът на езика в съдебен контекст придобива особено значение. В настоящата статия ще се разгледа същността на съдебната лингвистика, нейното развитие по света и състоянието ѝ в България.

Основната цел на съдебната лингвистика е да анализира и обяснява ролята на езика в съдебния процес и в юридическия контекст като цяло. Тя обхваща както теоретични, така и приложни аспекти, използвани в разследвания, съдебни дела, законодателство и преводи на правни текстове. Изследванията в областта на съдебната лингвистика включват прилагането на езикови методи за решаване на правни казуси, например доказване на авторство на анонимни текстове (заплахи, анонимни писма, интернет съобщения и др.), тълкуване на правни текстове и закони, оценка на достоверността на свидетелски показания, анализ на езиковата адекватност при полицейски разпити и договори, както и изясняване на двусмислени правни текстове. Специалистите в тази област – съдебни лингвисти, често работят като експерти в съдебни процеси. Съдебният лингвист може да бъде призван като експерт в съда, за да даде професионално мнение относно езикови доказателства, които могат да повлияят на изхода от едно дело.

Историческо развитие

Съдебната лингвистика започва да се оформя като самостоятелна дисциплина през втората половина на 20. век най-напред в англоезичния свят. През последните десетилетия областта се разширява и институционализира – създават се специализирани програми в университети, международни асоциации и научни списания. В различни страни се прилагат различни подходи – напр. в САЩ се акцентира върху криминалистичния анализ (авторство на писма и заплахи), докато в Европа по-често се изследва езикът на правните текстове и комуникацията между институции и граждани.

В редица държави, като САЩ, Великобритания, Австралия и Нидерландия, съдебните лингвисти участват активно в разследвания, включително и по високопрофилни криминални случаи, като помагат за разкриване на автори на писмени заплахи или за установяване на езикови манипулации в правни документи. Експертизата на съдебната лингвистика се използва както в наказателни производства, така и в гражданското право. Известни са случаи, в които именно езиков анализ е помогнал да се идентифицира престъпник или да се оспори

съдебно решение (вж. по-долу за примери).

В началото на 60 – 70-те години на XX век съдебната лингвистика започва да се оформя като самостоятелна област и пионери като Свартвик и Шуй играят ключова роля. Шведският лингвист Ян Свартвик анализира и впоследствие описва в монография как при анализа си на показания в съда доказва, че убиецът на жената и дъщерята на Тимъти Еванс не е той самият, а хазяинът им. В САЩ съдебната лингвистика се развива активно и от Роджър Шуй, който публикува много изследвания в тази област. Шуй е един от първите, които систематично прилагат езиков анализ при разпити и свидетелски показания в съдебната практика на САЩ. Той работи с реални случаи, в които лингвистичната експертиза се използва за тълкуване на значението на казаното, за откриване на манипулации или неясноти в диалога между полиция и заподозрян.

През този период започва и практическото използване на езиков анализ в криминални разследвания – например при анализ на анонимни заплашителни писма, проучване на телефонни разговори или идентифициране на езикови модели, характерни за конкретен индивид.

Въпреки че тогава дисциплината все още не е официално установена, се поставят основите за бъдещото ѝ развитие.

През 80-те и 90-те години на 20. век започва утвърждаването ѝ като научна област и тогава съдебната лингвистика започва да се институционализира. Създават се академични програми, катедри и изследователски центрове, посветени на приложната лингвистика и правото. Университети в Европа и Северна Америка започват да предлагат курсове по съдебна лингвистика, а броят на публикациите и научните трудове нараства.

През 1994 г. е основано списанието *Forensic Linguistics*, което по-късно приема името *International Journal of Speech, Language and the Law*. Това списание става водеща платформа за публикуване на изследвания в областта и допринася за утвърждаването на съдебната лингвистика като академична



Предлагаме с малки съкращения статията на проф. д.ф.н. Дияна Янкова „Съдебна лингвистика: пресечна точка между езика и правото“, която смятаме, че ще предизвика интереса не само на лингвисти и юристи, но и на по-широк кръг читатели. Пълният текст заедно с прилежащата библиография е публикуван в юбилейния сборник в чест на проф. д.ф.н. Стефана Димитрова „Език, теория, интерпретации“, издание на Института за български език „Проф. Любомир Андрейчин“, София, 2025.

Проф. д.ф.н. Дияна Янкова преподава в Нов български университет, където води лингвистика на текста, превод на правни текстове, история и култура на Северна Америка, междукултурно общуване и др. Автор е на четири монографии и над 120 статии в областта на съпоставителното езикознание, анализа на дискурса, социолингвистиката, чуждоезиковото обучение, езиковите, жанровите и културните особености на текстове от континенталното, прецедентното и европейското право. Член е на редколегии на специализирани академични списания у нас и в чужбина.

дисциплина. В този период лингвистите започват да участват като експерти в съдебни дела не само в англоезичните страни, но и в други юрисдикции, като изготвят експертизи относно смисъла на правни текстове, достъпността на езика за обвиняемите и други. Започва и по-често публикуване на монографии, свързани с тази област на лингвистиката.

С навлизането в 21. век съдебната лингвистика се обогатява чрез нови технологии и методологии. Корпусната лингвистика – използването на големи бази от текстове за езиков анализ – се прилага за откриване на стилови и синтактични особености в анонимни или спорни текстове. Машинното обучение и изкуственият интелект се използват за автоматизиран стилметричен анализ, който може да подпомогне идентифицирането на автор на определен текст. Развиват се и прецизни методи за лингвистична експертиза, свързана с авторство, разчитане на скрити значения в текстове, анализ на правни документи, както и тълкуване на клаузи в договори и законодателни актове. През този период се публикуват книги, които са основа на съдебната лингвистика, както и специализирани монографии.

Особено значение придобиват теми като езикова справедливост, защита на правата на свидетелите и подсъдимите, нуждата от качествен превод и тълкуване в съдебна среда. Това включва и анализ на ситуации, в които лош превод може да доведе до несправедлив процес. Лингвистите допринасят за преодоляване на езикови бариери и предлагат решения за по-достъпна и справедлива комуникация в съдебната система.

ТОЧКА МЕЖДУ ЕЗИКА И ПРАВОТО

Основните направления на езиковите изследвания

Основните насоки, в които езиковите изследвания могат да са от полза на съдебната лингвистика, са следните:

Анализ на авторство – използва се за идентифициране на автора на даден текст. Тук се прилагат езикови и стилистични методи за сравнение с известни образци. Анализът на авторството е статистическо изследване на лингвистичните и компютърните характеристики на писмените текстове и устната продукция на дадени индивиди. Целта е да се анализира самоличността или да се определи авторът на анонимен текст или речеви отрязък.

Език на свидетелски показания и разпити – анализира се дали въпросите, зададени на свидетели, са неутрални, или подвеждащи, както и как свидетелите разбират и формулират своите отговори. Това е особено важно при разпити на деца, уязвими групи или хора с различна езикова компетентност.

Правна терминология и езикът на законите – изучава се как езикът в законите може да бъде интерпретиран по различни начини. Целта е да се изяснят двусмислия и да се осигури яснота в юридическите текстове.

Анализ на езикови доказателства в съда – съдебният лингвист може да бъде назначен като експерт свидетел, за да анализира текстови доказателства и да даде мнение за тяхната автентичност, значение или езикова манипулация.

Превод и интерпретация в съдебния контекст – прецизността на преводите на правни документи или съдебни заседания е критично важна. Съдебната лингвистика подпомага анализа и обучението на правни преводачи и тълковници.

За изследване в посочените по-горе контексти и цели съдебните лингвисти използват както качествени, така и количествени методи – стилометрия, корпусна лингвистика, семантичен анализ, прагматичен анализ, дискурсен анализ и др. Лингвистите често работят в сътрудничество с криминалисти, психолози и юристи. Приложението на тяхната работа е в криминални разследвания (напр. идентификация на заплахи, клевети, фалшификати); при оспорване на договори или завещания; за установяване дали техните полицейски права или законови текстове са разбираеми; при подкрепа на защитата или обвинението със специфичен езиков анализ.

Съдебната лингвистика в България

В България съдебната лингвистика не е още напълно развита като самостоятелна академична и професионална дисциплина, но има прояви и интерес към нея. Някои езиковеди, преводачи и правни експерти започват да осъзнават значението на езиковия анализ при тълкуване на закони, при разбиране на свидетелски показания или оценка на езика в публичната администрация. Изследвания в тази област се срещат в рамките на приложната лингвистика, превода, правото и криминалистиката. Съществуват изолирани публикации и докторантски изследвания, които разглеждат езикови аспекти на правни текстове, експертизи на заплахи или анализ на свидетелски показания. Някои езиковеди и юристи проявяват интерес към интегриране на съдебнолингвистични методи в съдебната практика. Въпреки това към момента няма специализирани университетски програми или официална професионална квалификация по съдебна лингвистика в България, а съдебнолингвистичната експертиза все още не е стандартна практика в българската съдебна система.

Интересът към темата нараства особено с развитието на дигиталната комуникация, езиковите технологии и нуждата от експертни лингвистични оценки в съдебни и криминални дела. Възможностите за приложение са много – от превенция на езикови манипулации до подобряване на достъпа до правосъдие чрез по-ясен език в правната система.

Заклучение

Развитието на съдебната лингвистика в България би могло да допринесе за по-справедлив и прозрачен съдебен процес. Това изисква сътрудничество между езиковеди, юристи и съдебни институции, както и създаване на специализирани учебни програми. В епохата на дигитална комуникация и фалшиви новини, в която думите могат да бъдат доказателство, оръжие или защита, ролята на езиковите експерти в правната система е по-важна от всякога.

Съдебната лингвистика е мощен инструмент в ръцете на специалистите, които разбират силата на езика в правния контекст. Тя допринася за по-справедливо правосъдие, разкриване на истини и защита на правата на гражданите. За да се развие пълноценно и в България, е необходимо академично и институционално признание, както и сътрудничество между езиковеди и юристи. В свят, в който думите са средство за влияние, истината често зависи от това кой и как ги анализира.